

Meghalt Brian Lenihan – a megszorítások tovább élnek

Artner Annamária

2011. június 10-én, 52 éves korában elhunyt Brian Lenihan, akinek a neve szorosan összefonódott az elmúlt évek ír válságmenedzsmentjével. 2011 elejéig Lenihan volt a pénzügyminisztere a Fianna Fail („Írország Harcosai”) nevű centrupárt által vezetett ír kormánynak, amelyet a jobbközép Fine Gael („Írek Családjá”) és a Munkáspárt (*Labour Party*) koalíciója váltott fel a 2011. február 25-i választásokon. Bár az előrehozott választásokra a költségvetési megszorításokat elutasító belpolitikai légkör volt az ok, Lenihan megállapodást kötött az ellenzéki pártokkal, és így a parlament még feloszlata előtt megszavazta az óriási megszorításokat tartalmazó 2011-es költségvetést.

Lenihan sajnálatosan korai halála a sors fintoraként különös fénybe helyezi az ír válságot és kezelését, és alkalmat ad a válságnak és a rá adott receptek sikerességének vizsgálatára. A 2008-as pénzügyi válság kirobbanásakor az ír kormány első lépése az volt, hogy garanciát vállalt 440 milliárd eurónyi bankbetétért. Ezt követően több lépcsőben mintegy százmilliárd eurót költött bankmentésre, ahogy a 2011-es új kormány fogalmaz programjában, „üres csekket adott” a bankoknak. Ettől azt várták, hogy növekszik a hitelezési kedv, ami fellendíti a gazdaságot. Ez azonban téves elvárásnak bizonyult. Még az IMF is figyelmeztetett rá, hogy az elképzelés naiv. Lenihan végig amellet volt, hogy ez a kilábalás útja.

A 2011-es új kormány programjában a 2010. novemberi IMF/EU-mentőcsomag feltételeinek újratárgyalását, nevezetesen az 5,8 szá-

zalékos hitelkamat csökkentését tűzte ki céljául. Ez azonban éppúgy nem működik, mint a hitelezés megindulása. Angela Merkel a minap ki mondta: a könnyítéshez feltételek is járnak. Nyilvánvalóan az ír gazdaság fő csáberejét jelentő igen alacsony (12,5 százalékos) profitadó emelésére gondolt. Márpedig ezt Írország nem engedheti meg magának, mert múltbeli sikerei és jövőbeli reményei is a működőtőkeimportnak köszönhető exportoffenzívára épülnek. Kérdés, hogy a korábbi sikerek zenitjén nem lehetett volna-e pályát váltani.

Írország esete sok tekintetben más, mint az euró másik három gyenge országáé (Görögország, Portugália, Spanyolország). Míg Írország versenyképes, fegyelmezetten menedzselt, az Európai Unióval aktívan együttműködő ország, addig a többi ország termelékenysége alacsonyabb, gazdasági menedzsmentje hanyagabb, a polgárok adófizetési hajlandósága kisebb. De talán éppen ezért feltűnő, hogy ezek az egyébként oly sok tekintetben különböző országok egyaránt az euró leginstabilabb gazdaságai közé tartoznak. Így gondolják a hitelminősítők is, amelyek szerint mindannyian a kockázatos, illetve a befektetésre nem ajánlott kategóriában vannak, és a pénzpiacok is, hiszen a tízéves kormánypapírokat, ha nem is egyforma mértékben, de csak igen magas hozamígéréssel hajlandók megvásárolni. (E sorok írásakor például Görögország esetében 15-16 százalékon, Írország esetében 10-11 százalék körül, de a helyzet napról napra romlik.)

Az euró négy gyenge gazdaságára (ír, görög, portugál, spanyol) egyaránt áll, hogy a világpi-

ac értékítéletének kell megfelelniük, és e piac törvényszerűségei miatt időről időre súlyos válságba kell jutniuk. Am még ezen túlmenően is találhatunk számottevő azonosságot a csőd-helyzet előtt álló országok között. Mindegyikre, így Írországra is igaz, hogy (i) a globalizált gazdaságba függő jelleggel bekapcsolódott félperifériás ország, (ii) a 2000-es években relatív versenyképesség-csökkenést szenvedett el, és (iii) számára kvázi „rögzített” más, erős gazdaság(ok) által meghatározott, felértékelődő valutával kapcsolódott a világpiachoz.

Írország mindig Európa perifériájának számított, nemcsak földrajzi, de gazdasági értelemben is. A „Kelta Tigris” időszaka is ennek a félperifériás jellegnek köszönhető: a külföldi, elsősorban amerikai transznacionális vállalatok helybeli tevékenysége által közvetített 1992-ben kezdődő amerikai információtechnológiai *boomnak*. Ráadásul az 1993-as valutaleértékelés is segítette a gazdaságot szárnyára emelő exportoffenzívát.

Írország eurózónataggá válása (1999) lényegében egy időben történt az amerikai információtechnológiai *boom* leülésével (2000 közepe). A külföldi működőtőke-állomány, amely a 90-es években a GDP 60-80 százalékát tette ki, és 2002-ig 150 százalékra nőtt, most hirtelen visszaesett, és megkezdődött a tőke kivonás. Ebben közrejátszott a 2004-es amerikai adóamnesztia is (amely szintén jelezte, hogy a termelési válság már zajlik, mivel az amerikai tőke hazacsalogatása végett az amnesztia 35 százalék helyett 5,25 százalékos adót ajánlott; az már más kérdés, hogy az ehhez fűzött termelés- és foglalkoztatásnövekedési remények nem váltak be).

A termelés lanyhulásával a tőke a pénzügyi szférába áramlott, s a hitelezésre és a derivatívokra épülő keresleti, ingatlanpiaci *boom* a rendületlen fejlődés illúzióját keltette. E helyzetben az ír GDP újraelosztásában nem lényegtelen változás történt: megnőtt a munkának juttatott rész aránya. Nemcsak a bérek emelkedtek és az adókedvezmények bővültek, de az egyéb juttatások is. Az eurózónában az összes szociális juttatásnak (beleértve a nyugdíjat is) a GDP-hez mért aránya 2000-ben még messze a legalacsonyabb volt Írország-

ban. Ezt követően azonban a legmeredekebben, 2000 és 2007 között a GDP 13,9 százalékaról 18,9 százalékára emelkedett. (Az öt százalékpontos emelkedésből a nyugdíj csak 1,8 százalékpontot adott.) Igaz, még ezzel is az EU27-ek és az eurózóna 26-27 százalékos átlaga alatt maradt. Továbbá 2000 és 2007 között a bérek és juttatások együttes aránya a GDP-ben 52,2 százalékról 64,8 százalékra emelkedett, bár még így is messze elmaradt az eurózóna 76,2 százalékos átlagától.

Az információtechnológiai fellendülés leülése, a tőkekiáramlás megugrása, a munkának juttatott GDP-rész növekedése a versenyképesség romlását (a munkaerőköltségre vetített GDP csökkenését) okozta. Ez megmutatkozott az export visszaesésében, a külső egyensúly romlásában, és egyben oda vezetett, hogy az euró Írország számára felülértékeltté vált. Mivel a valutaunió „rögzített” árfolyamának a nemzeti munka értékéhez való igazítása (leértékelése) nem volt lehetséges, ez a „felülértékelttség” tovább csökkentette az ír versenyképességet, és felerősítette a fent említett egyensúlyromlást, majd pedig megnehezítette a válság menedzselését.

Írország a hierarchikus világrendben elfoglalt pozíciójából szükségszerűen következő mechanizmusok révén került válságba, és a válságból ezen mechanizmusok válság előtti állapotának visszaállításával kíván kilábalni: függőpályás export és a munka GDP-ből való részesedésének visszakorrigálása a 2000 előtti szintre, sőt további csökkentése (külső leértékelés lehetőségének hiányában belső leértékelés). E *circulus vitiosus* láttán nem meglepő, hogy a kilábalás erősen kétséges. A kilábalás reményét az áruexportba vetik. Míg korábban az USA-vezérelt információtechnológiák, most a szintén USA-vezérelt gyógyszeripar táltosára kapaszkodik fel Írország.

Az ír kivitel 60 százaléka 2010-ben vegyi anyagok voltak (mintegy felük gyógyszeripari termékek), és ennek a termékcsoportnak a kereskedelmi többlete egyenlő volt az egész ír kereskedelmi többlettel. Csakhogy Írországnak alig vannak saját gyógyszeripari termékei. Egyetlen ír cég van a porondon (Elan), de ez is az USA-ban végzi termelésének dandárját. Ez

az exportszerkezet-váltás tehát hűen tükrözi azt a függő jellegű fejlődési pályát, amit cikünk elején említettünk. De ez is csak azért vált lehetővé, mert az ország a megelőző évtizedekben gondot fordított a fejlett technológiájú külföldi vállalatok kiszolgálására képes képzett munkaerő-kínálat megteremtésére.

A költségvetést összesen 14,6 milliárddal javító intézkedéseket hajtottak végre 2008 és 2010 között. A 2010 novemberében bejelentett újabb négyéves 15 milliárdos (a GDP 9,4 százalékaival felérő) költségvetési kiigazítás kétharmad részben a kiadáscsökkentésből, egyharmad részben a bevételnövelésből áll össze, és a csomag 40 százalékát (hatmilliárd eurót) 2011-ben „bontják ki”. (A 2010 novemberi csomag nagyrészt magában foglalja az addig hozott intézkedéseket is, ezért azt mondhatjuk, hogy 2008 óta összesen közel 22 milliárdos korrekcióról van szó a költségvetésben, amiből 15 milliárd euró kiadáscsökkentés.)

Mivel az adósságállomány egyelőre még nőni fog, a költségvetési szigorú éveken át fent kell tartani. Írország 2009-ben 3,2 milliárd (a GDP két százaléka), 2010 folyamán 4,8 milliárd eurót költött adósságszolgálatra (ezeken belül 2,5 és 4,1 milliárd euró volt csak a kamat). Mint a felújított stabilizációs program tervszámából kitűnik, 2011-ben a kamatteher 5,2 milliárd euró, 2015-ben pedig meghaladja a kilencmilliárd eurót. 2011-ben Írország GDP-jének több mint 3,8 százalékát, adóbevételeinek 15 százalékát fordítja az adósságkamat törlesztésére, és ezek az arányok 2015-re 6,2 és 21 százalékra nőnek. A megszorítások azonban visszavetik a belső keresletet, így nem marad más hátra, mint az export felfutására tenni minden tétet, amelyhez viszont további belső leértékelés (ár- és bércsökkentés) szükséges. Kérdés, van-e egyáltalán más út?

A növekedéshez fűzött remények egyelőre nem váltak be, és a 2011. márciusi bankstresszteszt kimutatta, hogy újabb 24 milliárd euró tőkeinjekcióra szorul a válság sújtotta négy bank. Mindezek miatt a korábbi stabilitási egyezmény számait felújított stabilizációs programban le kellett rontani. A költségvetési hiány 2011–2012-ben a tervezettnél nagyobb, a növekedés kisebb lesz. Ennek ellenére a költségvetési hiányt

2015-re három százalék alá akarják szorítani, sőt, a kamatkiadások nélkül számított elsődleges egyenleget masszív aktívummal kívánják zárni.

Hogy a helyzet fenntarthatóvá, az adósság csökkenthetővé váljék, legalább négyszázalékos növekedésre van szükség, amire azonban 2015-ig semmi kilátás sincs. Sőt, még a felújított stabilizációs program 2,5-3 százalékos előrejelzései is kétségesek. Például azért, mert az Európai Központi Bank az euró megerősítése végett néhány hete kamatot emelt, ami nemcsak az állami és lakossági hitelek, valamint a vállalati beruházások finanszírozásának közvetlen megnehezítése révén, de közvetve, az euró erősödése miatt romló exportképesség révén is megnehezíti az egyensúly helyreállítását. Ugyanilyen következménnyel jár a pénzpiacok bizalomvesztése, a német gazdaság további erősödése vagy a külső versenytársak (mindenekelőtt a BRIC) további világgazdasági térnyerése is.

A 2008 és 2014 között megvalósítandó 22 milliárdos költségvetési kiigazításból 15 milliárd közvetve vagy közvetlenül a bérből, fizetésből, segélyből élőket sújtja. Vagyis, bár az állam eladósodását és a hosszú évekig tartó megszorításokat a bankszektor megmentése váltotta ki, a mára több mint 107 milliárd euróra rügő adósság szolgálatához folyamatosan csökkenteni kell az új értéken belül az azt létrehozó munka részesedését.

A nagy kérdés az, hol van a társadalmi tűrőképesség határa.

* * * * *

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu honlapról